

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Казьмірчук Н.С., Бондарчук Т.О.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дошкільників. Казка є посередником між дорослою людиною і внутрішнім світом дитини. Призначення казки – стабілізація психічних процесів, естетичних відчуттів та повідомлення нашому несвідомому “я” позитивних моделей взаємовідносин з навколишнім світом та оточуючими людьми. Автор переконує, що лише співпраця батьків та педагогів дошкільного навчального закладу забезпечить плідний результат у формуванні емоційної сфери дошкільників.

Ключові слова: казка, емоційна сфера, діти дошкільного віку, виховання казкою, освіта батьків.

Постановка проблеми. Життя сучасної дорослої людини супроводжується надмірним зростанням інтенсивності і частоти емоційних навантажень, зумовлених нестабільністю суспільно-економічного та політичного становища країни. Ці чинники істотно впливають на підростаюче покоління, яке, через незрілість емоційної сфери більш вразливе, ніж дорослі. Діти, на відміну від дорослих, є емоційно нестійкими, вони ще не навчилися контролювати власний емоційний стан та керувати власною поведінкою. Неконтрольовані емоції, невміння дитини доволно керувати ними та власною поведінкою, можуть призвести до різного роду негативних наслідків як для неї, так і для батьків та оточення. Проблема емоцій, їх значення в життєдіяльності людини цікавила і цікавить багатьох філософів, психологів і, звичайно, педагогів.

Проблема розвитку емоційної сфери дітей та її особливостей у період дошкільного дитинства є актуальною як у теоретичному, так суто прикладному аспектах. Порівняльний аналіз різних досліджень дозволяє констатувати небажані тенденції, що спостерігаються в розвитку сучасних дітей, а саме: поступове збільшення кількості дітей, в яких виявляється підвищення фрустрації, емоційної напруги, депресивності, розладу в адекватності емоційного регулювання.

У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні ця проблема знаходить свій відбиток. У документі підкреслено важливість ознайомлення дошкільників з «мовою емоцій». Дитина має вміти розрізняти моральні, інтелектуальні та естетичні почуття, називати основні з них, уживати ці назви в спілкуванні; виявляти почуття прихильності, щирості, відповідальності, безкорисливості, подяки, любові у взаєминах з навколишніми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розвитку емоцій у дітей дошкільного віку проводили вітчизняні психологи, а саме: Л. Виготський, З. Карпенко, О. Ковальов, О. Кононко, В. Крутецький, Г. Люблін-

ська, В. Мухіна та ін. Окремі аспекти означеної проблеми розглядалися педагогами (А. Кошелева, Н. Кряжева), методистами (Ю. Коврижних, Г. Смольнікова). Поряд з цим не було створено методичної системи, спрямованої на емоційний розвиток дітей дошкільного віку саме засобами казки.

Виховний потенціал казки здавна привертая до себе увагу видатних вчених минулого та сучасності. Ще К. Ушинський, Л. Толстой, С. Русова, В. Сухомлинський зазначали, що казки мають надзвичайну емоційну силу впливу на дітей, несуть у собі позитивний емоційний заряд, здатний викликати позитивні емоції.

До казок зверталися у своїй роботі відомі психологи: О. Запорожець, Д. Соколов, Е. Фромм, Е. Берн, Е. Гарднер, О. Петрова, Т. Зінкевич-Євстигнеєва, Л. Стрелкова та ін. О. Запорожець стверджував: «Дитина дошкільного віку любить гарну казку: думки й почуття, які вона викликає, довго не згасують, вони виявляються в подальших діях, розповідях, іграх, малюнках дітей» [4, с. 89].

К. Крутій та Н. Маковецька висвітлювали можливості застосування казкотерапії в поєднанні з іншими традиційними методами у процесі оздоровлення дітей дошкільного віку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на інтерес психологів та педагогів до окремих аспектів окресленої проблеми, вона потребує подальшого теоретичного і практичного висвітлення, зокрема проблема залучення батьків до збагачення емоційного досвіду засобами казки.

Мета статті. Головною метою статті є виокремлення та обґрунтування педагогічних умов використання казки як потужного засобу розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В межах даного дослідження нами було проведено констатувальний експеримент, який мав на меті дослідити ставлення батьків та їх обізнаність з основами виховання емоційної сфери власних дітей, а також передбачав з'ясувати ставлення батьків до казки та її використання у сім'ї.

Результати показали, що на сьогодні родинне читання не втратило своєї актуальності, проте у батьків недостатньо висока зацікавленість у читанні казок своїм дітям, досить обмежені види роботи над казкою, батьки не володіють основними методами роботи з казкою, вибір виду казки чисто інтуїтивний, або за вподобаннями дитини. Батьки рідко задумуються над особливостями емоційного розвитку власних дітей, не знають шляхів емоційного розвитку дітей 5-7 річного віку.

Проаналізувавши наявну літературу з проблеми дослідження та узагальнивши результати констатувального експерименту, ми виокремили педагогічні умови, які, на нашу думку, є необхідними і достатніми для розвитку емоційної сфери дітей 5-6 років засобами казки.

1. Системність та цілеспрямованість у роботі вихователів з використанням казки як ефективного засобу емоційного розвитку дошкільників.

За результатами дослідження вихователі дошкільних навчальних закладів у своїй діяльності часто використовують різного виду казки. Аналізують зміст, характеризують героїв та їх вчинки, встановлюють відповідність між вчинком на наслідком, залучають дітей до передання емоцій, які викликають ті чи інші герої на папері шляхом малювання. В той же час, аналізуючи програму та план роботи вихователів, можемо констатувати, що ця робота є несистемною. Більший акцент приділяється моральному вихованню, в той час коли емоційний розвиток дитини зводиться до навчання дітей впізнавати емоції інших.

Організувати системну роботу з використання казки, як засобу емоційного розвитку дітей дошкільного віку, вихователь може використовувати як традиційні, так і нетрадиційні методи роботи з твором, зокрема: читання казки з подальшим її обговоренням; інсценізація казки (постановка всієї казки, так і окремого епізоду; озвучування окремих фраз персонажів казки в різних емоційних станах; розігрування одного і того ж епізоду, але з різними варіантами розвитку подій засобами власної акторської гри, лялькового, пальчикового чи власноруч створеного дітьми настільного театру).

Також виокремлюють групу прийомів, що допоможуть більш глибоко проникнути у казку, внутрішній світ її героїв, наприклад:

- групова розповідь відомої казки – діти по черзі розповідають фрагменти казки (розповідь розбивається на окремі фрагменти довільно, спонтанно) – у цьому випадку стає можливим аналіз емпатійного співпереживання дітей героям;

- розповідь казки від імені різних її персонажів – цінність даного прийому обумовлений його спроможністю включити дітей у проживання почуття героя, навчає їх подивитися на ситуацію «з іншого боку», «стати на позицію іншого», приміряти на себе «чужу шкуру». За-

вдяки такому «включенню» у чужу історію вихователь може здійснити системну роботу з виховання у своїх вихованців емпатійного та ціннісного ставлення до тих, хто поруч, до їх прагнень, потреб та почуттів [5, с. 60];

- малювання фрагменту казки, що найбільше вразив дитину – цінність прийому полягає у можливості отримати своєрідний зворотній зв'язок за результатами прослуханої казки. Таке фронтальне включення усіх учнів у рефлексію та малювання не лише збільшує час перебування дитини у казці, а й залишає більш глибокий емоційний слід, що сприяє більш усвідомленому проживанню казкового уроку.

2. Використання вихователями ДНЗ інноваційних методів розвитку творчого мислення та уяви дошкільників під час роботи над казкою.

Як показують результати констатувального експерименту, лише 22% вихователів створюють власні казки і залучають до цього дітей.

Дошкільний вік – особливий період дитинства, якому властива емоційність, розвиток образного мислення, творча уява. Для нього характерні: активність протікання всіх процесів; слабке вираження рефлексій і критичності, зростання поля реального самовираження в самореалізації за рахунок розширення кола спілкування, розвиток мотивації, самосвідомості; необхідність в оцінці дорослого; потреба в ігровій діяльності; свобода уяви і фантазії, емоційна чутливість; прагнення до нових вражень тощо. Це найбільш сприятливий період для розвитку творчого потенціалу особистості. Новизна сприйнятого, ігри та заняття, які пов'язані з уявою, вимагають від дитини проявів винахідливості. Висока розумова активність проявляється, зокрема, в легкості виникнення нових думок, у незвичайних судженнях [6, с. 20]. Результати психолого-педагогічних досліджень свідчать, що, коли дитині 3-6 років, її творча уява, фантазія сягають найвищого розвитку. Та якщо 3-4-річний малюк мислить нестандартно, часом навіть інтуїтивно, то згодом ця здатність зникає, оскільки дітей вчать сприймати вже готове, всіма доведене. Навіть молодші школярі настільки пригноблені стереотипами мислення, що їх уже неможливо навчити грамотно творчо мислити.

Для того щоб подолати психологічну інерцію дітей молодшого шкільного віку, необхідно в дошкільному навчальному закладі систематично залучати дітей до створення власних оповідань, казок, героїв. Для цього, на нашу думку, варто використовувати методи технології розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ), зокрема метод синектики та метод фокальних об'єктів [1-3].

Метод фокальних об'єктів. Суть його полягає у перенесенні властивостей одного предмета на інший. Послугуючись цим методом, ставлять такі завдання:

1. Придумати щось нове, видозмінюючи або вдосконалюючи реальний об'єкт.

2. Познайомити дітей з чимось новим або закріпити здобуті раніше знання, розглядаючи предмет у незвичному ракурсі.

3. Скласти розповідь або казку про об'єкт, який розглядається, використовуючи знайдені ознаки (повністю або частково).

Використовуючи цей метод, слід дотримуватися такого алгоритму роботи:

1. Розглядаючи або змінюючи будь-який об'єкт, обрати інший предмет (кілька предметів), який не стосується фокального слова.

2. Для вибору іншого предмета дітям пропонують картинки, яскраві предмети.

3. Дати 5-10 визначень вибраного предмета (Який він (вона, воно, вони)?).

4. Дібрані ознаки прикладають до слова у фокусі; отримані словосполучення розглядають.

5. Коли потрібне або цікаве словосполучення знайдено, надають фокальному слову відповідних якостей. Для цього вводять до фокального об'єкта не властиві йому елементи, які зумовлюють його видозміну.

Наприклад: слово у фокусі – Крокодил. Слова-помічники: *Літак* – пасажирський; блискучий; гуде, літає, світиться. *Яблуня* – квітуча; зелена; дає тінь, плоди. Завдання: скласти казку (розповідь) про фокальний об'єкт, використовуючи знайдені визначення.

Метод синектики, суть якого полягає у використанні різних видів аналогій, зокрема:

1. *Пряма аналогія*. Вона означає схожість об'єктів різних галузей за певними властивостями або відношеннями. Здебільшого її визначають за такими критеріями:

– аналогія за формою (книга – двері, плитка шоколаду, цеглина тощо);

– компонентна (структурна) аналогія (сніг – морозиво; вата – хмара; піна – солодка вата);

– функціональна аналогія (машина – кінь, мурашка, віслючок, стоніжка, потяг; вітер – пилосос, вентилятор);

– аналогія за кольором (сонце – кульбабка, банан, лимон);

– аналогія за ситуацією та станом явищ і предметів (тиха година – захід сонця, свічка, що догорає);

– аналогія за властивостями, які вимагають відповіді на запитання «Який (яка, яке, які)?» (повітряна кулька яка? – гумова: калощі, купальна шапочка;

– комплексна аналогія.

2. *Фантастична аналогія*. До неї вдаються, коли при розв'язанні різноманітних завдань і закріпленні знань необхідно відмовитися від стереотипів, подолати психологічну інерцію, піти невідомим раніше шляхом. Використовують фантастичні (нереальні) аналогії під час складання творчих розповідей, казок з новими героями та незвичайними пригодами.

3. *Емпатійна аналогія*. В її основу покладемо принцип ототожнення себе з об'єктом, що розглядається. Розв'язуючи завдання, дитина вживається в образ об'єкта, намагається по своєму пережити його відчуття.

Формуванню вміння ставити себе на місце іншого, відчувати його настрій, почуття, турботи сприяють спеціальні вправи, наприклад з використанням елементів костюма.

3. Готовність батьків до використання казки в розвитку емоційної сфери дітей.

Як показав констатувальний експеримент, батьки часто використовують казки, але робота над ними зводиться лише до читання, переказування та іноді (12%) театралізації. Крім того, варто відзначити некомпетентність батьків в емоційному розвитку власних дітей. Тому ми вважаємо необхідним ознайомити батьків із:

➤ психолого-педагогічними особливостями емоційного розвитку дітей дошкільного віку;

➤ способами подолання таких емоцій як страх, тривожність, байдужість, агресію, замкненість і т.д.;

➤ основними видами казок та їх педагогічною цінністю;

➤ видами роботи над казкою;

➤ створювати власні казки з метою емоційної корекції поведінки чи станів власної дитини.

Отже, необхідно ознайомити батьків з методичними основами роботи із казкою. Передусім казка повинна відповідати віковим особливостям та етапам розвитку дитини, зокрема – до 5-річного віку бажано розповідати казки про тварин, з 5-6 – побутові казки, з 6-7 років – чарівні казки. Певною мірою це зумовлено особливостями психічного розвитку дітей дошкільного віку.

Варто прочитувати за раз лише одну казку. Змішування кількох казкових історій утруднюватиме пошук дитиною причинно-наслідкових зав'язків, розкодування казкових смислів та привласнення життєвого досвіду її героїв (якщо діти просять розповісти ще одну, то це є сигналом про те, що обрана казка не відповідає їх актуальному віку; якщо ж, навпаки, дитина відволікається під час розповіді казки – це є свідченням того, що вона ще не доросла до цієї казки і та їй не цікава).

4. Співпраця батьків та вихователів дошкільних навчальних закладів у розвитку емоційної сфери дошкільників засобами казки

Ми переконані в тому, що розвиток особистості не може бути одностороннім, тобто лише у закладах дошкільної освіти чи батьками вдома. Лише співпраця забезпечить цілісний процес формування емоційної сфери дітей дошкільного віку.

Ми пропонуємо проводити не тільки педагогічні всеобучі, які включають в себе стандартні форми роботи з батьками (бесіди, лекції, диспути та поодинокі відвідування учнів класу в домашніх умовах), але й засто-

совувати тематичні вечори запитань і відповідей, практикуми, конференції, батьківські ознайомлення з педагогічною літературою, педагогічні десанти, аукціони ідей сімейної педагогіки та батьківські ринги, тренінги з казкотерапії, які можуть проводити вихователі або психологи дошкільних закладів освіти. Доречними є такі форми роботи як театралізація казки, до якої залучаються батьки та старші діти з родин. Такі вистави викликають найбільше емоційне захоплення, дозволяють пережити спільний успіх, брати участь у спільній справі. Така спільна діяльність дітей та батьків є надзвичайно важливою для створення внутрішньо сімейного позитивного емоційного середовища.

Висновки і пропозиції. Занурюючись у казковий світ, дитина занурюється у глибини своєї душі, вчиться оволодівати цим підсвідомим простором. Повернувшись із казкової подорожі до реального світу, вона почувається впевненіше, починає усвідомлювати власну спроможність упоратися з очікуваними труднощами.

Два потужних інститути – сім'я і ДНЗ – мають значний вплив на розвиток дитини, тому консолідація їхніх зусиль є надзвичайно важливим завданням і необхідною умовою успішного виховання дошкільників. Отже, сім'я і дошкільний навчальний заклад повинні виступати у взаємодії, визначаючи і досягаючи цілей, які окреслені у стратегічних завданнях щодо виховної роботи з дітьми дошкільного віку.

Список літератури:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58–65.
2. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – P. 223–229.
3. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / Голюк О.А., Пахальчук Н.О. / Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К. 1: монографія / [авт. кол.: Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО С.В., 2017. – С. 67–91.
4. Карук І.В. Розвиток пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку в процесі експериментальної діяльності / І.В. Карук // II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти». – Науковий журнал «Молодий вчений», 2018. – № 5.2 (57.2). – С. 89–92.
5. Колеснік К.А. Організація групової діяльності з дітьми старшого дошкільного віку у процесі мовленнєвої роботи на заняттях / К.А. Колеснік // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 24 мая 2018 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С. Пушкина ; редкол.: Г.Н. Казаручик (отв. ред.), Т.В. Александрович, Т.С. Будько. – Брест : БрГУ, 2018. – С. 59–62.
6. Крутій К.Л., Кузьма І.І. Діагностика виховних стратегій батьків дитини дошкільного віку щодо попередження проявів девіацій / Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки : український і міжнародний досвід : монографія / О. Янкович та ін. – Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. – С. 19–28.

Казьмирчук Н.С., Бондарчук Т.А.

Винницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СКАЗКИ КАК СРЕДСТВА РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СФЕРЫ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

В статье выделены и обоснованы педагогические условия использования сказки как средства развития эмоциональной сферы дошкольников. Сказка является посредником между взрослым человеком и внутренним миром ребенка. Назначение сказки – стабилизация психических процессов, эстетических чувств и сообщения нашем бессознательном "я" положительных моделей взаимоотношений с окружающим миром и окружающими людьми. Автор утверждает, что только сотрудничество родителей и педагогов дошкольного учебного заведения обеспечит плодотворный результат в формировании эмоциональной сферы дошкольников.

Ключевые слова: сказка, эмоциональная сфера, дети дошкольного возраста, воспитания сказкой, образование родителей.

Kazmirchuk N.S., Bondarchuk T.O.

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF USING FAIRY TALES AS A MEANS OF DEVELOPMENT OF THE EMOTIONAL SPHERE OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

Summary

The article highlights and justifies the pedagogical conditions for using a fairy tale as a means of developing the emotional sphere of preschoolers. The tale is an intermediary between an adult and the inner world of a child. The purpose of the tale is the stabilization of mental processes, aesthetic feelings and the message of our unconscious "I" positive patterns of relationships with the outside world and the people around them. The author argues that only the cooperation of parents and teachers of a preschool educational institution will provide a fruitful result in the formation of the emotional sphere of preschoolers.

Keywords: fairy tale, emotional sphere, preschool children, fairy tale education, parents' education.

УДК 373.2.091.313:001.891

ПІЗНАВАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ З ДІТЬМИ РАНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Карук І.В.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті висвітлюється важлива проблема розвитку пізнавально-дослідницької діяльності з дітьми раннього дошкільного віку. Автор акцентує увагу на завданнях пізнавально-дослідницької діяльності. Описано дитяче експериментування, як засіб розвитку пізнавально-дослідницької діяльності з дітьми. Визначено уявлення, які мають сформуватись у дошкільників 2-3 років під час експериментування. Описано переваги застосування з дітьми експериментальної діяльності в закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, пізнавально-дослідницька діяльність, експериментування, заклад дошкільної освіти, активність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі одним із найефективніших чинників якісного покращення стану дошкільного виховання й результатів роботи за змістом кожного конкретного розділу програми є пошук активних методів навчання та виховання дітей і форм організації творчих видів їхньої діяльності. Успішність засвоєння дошкільниками науково достовірних уявлень про природу, які в подальшому створять підґрунтя для опанування системних знань, набуття умінь і навичок. Саме тому в оволодінні знаннями про природу пріоритетною має стати пізнавально-дослідницька діяльність дітей, яка гармонійно інтегрує всю багатогранність не лише теоретичних знань, а й умінь і навичок щодо їх набуття та перенесення в різні сфери життєдіяльності дітей.

Пізнавально-дослідницька діяльність дітей дошкільного віку – це активна творча діяльність, спрямована на усвідомлення навколишнього світу, взаємозв'язків між його явищами, їх впорядкування та систематизацію. Вона дає можливість створити умови для розвитку інте-

лектуального, творчого і ціннісного потенціалу, а головне, є засобом активізації, формування інтересу в дітей до досліджуваного матеріалу.

Дослідниками у галузі педагогіки встановлено, що за допомогою пізнавально-дослідницької діяльності в дитини досить легко формуються орієнтувальні вміння, інтелектуальні та практичні дії, розвивається мислення. За висловом М. Поддякова, принципово відмінністю пізнавально-дослідницької діяльності від інших видів є те, що в ній мета діяльності не поставлена, мета з'являється і пояснюється під час дослідження [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема пізнавально-дослідницької діяльності дошкільників розробляється багатьма педагогами і психологами як в історично-педагогічній спадщині (Я. Коменський, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, Ф. Фрйобель, К. Ушинський та інші), так і в сучасних дослідженнях (К. Крутій, Н. Лисенко, З. Плохій та інші).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розширення, доповнення